

KİTAP DEĞERLENDİRME

Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi El Yazması Eserler 3342/10 Nu.da Kayıtlı Eser

Geliş Tarihi: 12.03.2018
Kabul Tarihi: 11.04.2018

Değerlendirmemize konu olan eser, Saraybosna Gazi Hüsrev Kütüphanesi El Yazması Eserler 3342 numarada kayıtlı *Mecmûa*'nın onuncu sırasında yer almaktadır. *Tefsîru Âyeti* "yevme yunfehu fi's-sûri fete'tüne efvâcen" isimli eser, Nebe' 78/18. ayet olan "يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا" ayetin tefsiridir. Hem eserde hem de katalog bilgilerinde eserin müellifi ve müstensihî hakkında bir bilgiye ulaşamadık.

Yapısal inceleme

Katalog verilerinde eser, 3342/10 nu.da bulunan çeşitli risalelerden oluşan bir kitap anlamındaki bir *Mecmua*'nın onuncu risalesidir. Serde başlıklar kırmızı metin siyah renkli mürekkeple yazılmış, metnin etrafı kırmızı bir çizgi ile sınırlandırılmıştır. Katalogda eser nesih hatla yazılmıştır denilse de bu *Mecmûa*'nın ilk risalesi ile alakalı bir bilgi olsa gerektir. Konumuz olan eser rik'a hattı ile yazılmıştır. (Treći, 1991, s. 432)

Eser katalogda "220b-222 varaklar arasında kayıtlıdır" şeklinde ifade edilse de "220b-222b varaklar" arasındadır. Katalog numarası 2583/10'dur. Eserin risaledeki ismi *Tefsîru Âyeti* "yevme yunfehu fi's-sûri fete'tüne efvâcen (فَوَاجًا)" şeklindedir. Katalog verilerinde Muâz b. Cebel (ö. 17/638) vasıtasıyla Hz. Peygamber'den (sa) gelen rivayette ayetteki "فوج" kelimesi hakkında bir hadisteği bilgilere yer verildiği belirtilmiştir. Ayrıca katalogda bu eserdeki rivayetin "başka bir çalışmadan alıntı" olduğu ihtimaline değinilmektedir. Ayrıca eserin başlangıç cümlesine -bazı eserlerin katalog verilerinde başlangıç ve bitiş cümlelerinde yanlışlık olmasına rağmen- doğru bir şekilde yer verilmiştir. (Treći, 1991, s. 434)¹.

1 Katalog verilerindeki bilgiler şu şekildedir: "Prema predaji Mu'ada b. Ćabala, Muhamedovo tumaćenje riječi u Kur'anu فوج . Ovo je, vjerovatno, izvadak iz nekog djela".

İçerik incelemesi

Eser besmele ile başlamaktadır. Muâz b. Cebel Hz. Peygamber'e (sa) "يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَقْوَابًا" ayeti (Nebe' 78:18)² hakkında sorduğunda, Hz. Peygamber "Muâz! Ümmetim kıyamet günü on beş guruba ayrılacak." cümlesi ile başlayıp bu on beş guruba dair açıklamaların yer aldığı uzunca bir rivayet eserin omurgasını oluşturmaktadır. (vr. 220b)

Eserde insanlar on beş guruba ayrılmaktadır. Bunlardan ilk on dört gurupta dinen olumsuz sayılan işleri yapan insan tipolojilerinden bahsedilmektedir. Bunlar zekâtı vermeyenler, alışverişte yalan söyleyenler, komşusuna eziyet eden, yalancı şahitlik yapanlar, giybet edenler, insanlara zulmedenler, şarap (içki) içenler, haram yiyenler, sözleri yaptıklarıyla örtüşmeyen âlimler, cemaatle namazı terk edenler, rüşvet alanlar, insanların mallarını haksızlıkla yiyenler, şahitliği gizleyenler, insanlara cimriliği emredenlerdir.

Her bir maddede sayılan insanlar kabirlerinden kalktıklarında farklı bir şekilde dirileceklerdir. Örneğin, birinci gurup insanlar "karınları yılan ve akreplerle dolu dağlar gibi olmuş şekilde kabirlerinden çıkarlardır. İnsanlar bunların kim olduğunu sorduğunda, bunlar mallarından zekâtı vermeyip tövbe etmeden ölenler olarak tanımlanır. Bu, onların (yaptıklarının) karşılığıdır, varacağı yer ise cehennemdir, denilmektedir. Her bir gurupta aynı formatta anlatım devam etmektedir. İnsanlar kabirlerinden anormal çeşitli şekillerde kalkarlar. İnsanlar bunların "kim olduğunu" sorduğunda bunlar Allah'ın yasakladığı çeşitli günahlardan birini işleyenler (her bir maddede yukarıda saydıklarımızdan birisi) ve "tövbe etmeden ölenlerdir," denilir. Her maddede "Bu onların (yaptıklarının) karşılığıdır, varacağı yer ise cehennemdir" ifadesi yer alır.

Eserde on dört olumsuz niteliklere sahip olan guruptan sonra on beşinci olarak sayılan tek bir gurup ahirette olumlu özelliği ile temayüz etmiş olarak sayılmaktadır. Bunlar "dolunay gecesindeki (gökteki) ay gibi yüzleri parlayarak kabirlerinden çıkarlardır." İnsanlar "bunlar kim" diye sorduklarında "tövbe etmiş olarak ölen tövbe-kârlardır" denilmiştir. Ardından "Bu onların (yaptıklarının) karşılığıdır, varacağı yer ise cennettir" ifadesi yer alır. Atıf yapılan ayet ise Tevbe suresi 112. ayettir. (vr. 222b) "التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْأَمْرُونَ" "O tövbe-kârlar, ibadet

2 Ayetin meali şu şekilde verilebilir. "Sûra üflendiği gün, bölük bölük/guruplar halinde Allah'a gelirsiniz."

edenler, hamededenler, dünyada yolcu gibi yaşayanlar, rükûa varanlar, secde edenler, iyiliği teşvik edip kötülükten alıkoyanlar, Allah'ın sınırlarını gözetenler; müjdele o müminleri!" (Tevbe 9:112)

Eser Allah'ın yasakladığı fiil ve eylemler ile dinen hoş karşılanmayan hususları gerçekleştiren insanların sayıldığı on dört gurubun ardından bir adet olumlu olan "tövbekârların" sayıldığı on beşinci gurup ile sona ermektedir.

Değerlendirme

Eserde dikkat çeken en bariz husus, her bir insan gurubunun özelliğinden söz edildikten sonra konu ile ilintilendirilen bir ayete yer verilmiş olmasıdır. Tefsir perspektifinden baktığımız zaman bu ayetler bazen anılan özellikteki insanlarla doğrudan ilgili iken sayılan özellikteki kimseler ile ayetler arasındaki ilinti zorlama ile kurulmaya çalışılmıştır.

Örneğin zekât vermeyenlerin cezası hakkında şu ayete yer verilmektedir. (vr. 220b) "وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَتَّقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ"³ "Altın gümüş biriktirip Allah yolunda harcamayanları elem veren bir azapla müjdele!" (Tevbe 9:34) Ayet konu olarak mallardan infak etmekle alakalı olmakla beraber, ayetin baş tarafı "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ" "Ey iman edenler! Bilin ki Yahudi din bilginlerinin ve Hristiyan din adamlarının birçoğu halkın mallarını haksızlıkla yerler ve Allah yolundan alıkoyarlar." şeklindedir.

Bir diğer örnek komşusuna eziyet edenler hakkında (vr. 221a) verilen ayet şudur: "وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَائِعَةً كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَى إِلَى كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ" "Bütün toplulukları diz çöküp boyun eğmiş olarak göreceksin. Her topluluk kendine ait defterin başına çağrılacak, o gün yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz." (Casiye 45:28) Ayetteki genel ifadeyi sadece bir guruba hasretmek ayetin doğru anlamı veya yorumu olmamaktadır.

Eserde son gurup olarak sayılan ve tek cennetlik gurup olan tövbekâr insanların yer aldığı gurup hakkında verilen (222b) Tevbe suresi 112. ayet, metninde başkaca özellikleri de barındıran, tövbe edenlerden bahseden ve müminleri müjdeleyen bir ayettir. Diğer bazı ayetlere nazaran bu ayet bağlamından koparılmadan kullanılmıştır.

3 Şunu da belirtmek gerekir ki, ayetlerdeki harf ve kelimelerde eksiklik veya yazım yanlışları da bulunmaktadır. Mesela, burada yer verdiğimiz ayetteki "يَتَّقُونَهَا" kelimesi "يَتَّقُونَ" şeklinde eksik yazılmıştır. (vr. 220b)

Şunu da belirtmek gerekir ki, ayetlerdeki harf ve kelimelerde eksiklik veya yazım yanlışları da bulunmaktadır. Bir örnekle yetinece olursak; yukarıda metnine ve mealine yer verdiğimiz Tevbe suresi 34. ayetteki “يُنْفِقُونَهَا” kelimesi “يُنْفِقُونَ” şeklinde eksik yazılmıştır. (vr. 220b)

Eserde verilen rivayetin sahih olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü insanların sadece bir gurubunun cennetlik olarak ifade edilip diğer on dört gurubun cehennemlik olarak nitelendirilmesi dikkat çekicidir. İlaveten her bir gurup hakkında verilen ayetin o gurubun yapıp etmeleri ile doğrudan bağlantısının bulunup bulunmadığının da ayrı bir çalışma ile değerlendirilmeye tabi tutulması gerekmektedir. Pek çoğunda metin ve tarihi bağlamından koparılan ayetlerle karşılaşılacağına dair kanaatimize de yer vermekte yarar vardır.

Burada her bir gurup için “tövbe etmedikleri halde” şartının kullanılması da -hakkı teslim etmek gerekir ki- önemli bir değerlendirmedir. Çünkü bir müminin yapıp etmeleri neticesinde Allah’a tövbe etmesi halinde affedileceği pek çok ayette vurgulanmıştır. (Örnek olarak bkz. Nisa 4:48)

Katalog verileri için kaynak: Treći, Svezak. (1991). *Katalog Arapskih, Turskih i Perzijskih Rukopisa Gazi Husrevbegove Biblioteke (Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian Manuscripts in the Ghazi Husrev-Bey Library)*, Sarajevo.